

АНАЛІЗ РЕЙТИНГУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Досліджено основні принципи побудови та основні рейтингові оцінки, що застосовуються банківськими установами.

Ключові слова: рейтингова оцінка, рейтингування, індикатори, фактори, якість активів, прибутковість, ефективність.

Постановка проблеми. Банківські системи функціонують в умовах фінансової нестабільності, надлишкової ліквідності та подолання наслідків фінансової кризи. В таких обставинах найбільшу увагу фінансові менеджменти банків повинні приділяти своєчасному та повному оцінюванню діяльності банків, що дозволить виявити та усунути негативні явища в їх роботі. Однак для здійснення такого оцінювання необхідним є контролювання значної кількості факторів, показників та індикаторів ефективності діяльності банків одночасно, що ускладнює та уповільнює процес управління їх діяльністю. Рейтинги мають значний потенціал щодо їх застосування в діяльності банків, оскільки дають змогу визначити ефективність як банків у цілому, так і їх структурних підрозділів, окремих працівників та операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів управління діяльністю банків та застосування рейтингових оцінок у їх діяльності подані в напрацюваннях таких зарубіжних вчених, як Л. Дрейк, Л. Дуканіч, Д. Жу, А. Кармінський, В. Кромонов, В. Купер, М. Месер, Д. Параді, Е. Родс, Т. Совлати, Ч. Тапієро, А. Тимченко, Д. Трайп, Г. Фетисов, А. Чарнз, О. Ширинська, О. Шнек. Серед українських вчених названі питання розглядали В. Батковський, А. Бєлий, О. Богатов, В. Вітлінський, Н. Внукова, А. Герасимович, І. Гумен, І. Д'яконова, О. Козьменко, Ю. Лисенко, А. Мадих, Р. Михайлюк, О. Набок, Р. Набок, В. Петренко, В. Скобелєв та ін.

Дослідження цих вчених дали можливість сформулювати підходи до визначення сутності рейтингів, формування рейтингових методик, визначення моделей

комплексної оцінки, розробки практичних рекомендацій за результатами рейтингування.

Метою даної статті є розвиток теоретичних положень щодо рейтингової оцінки діяльності банків.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі динамічного розвитку суспільства сфери використання рейтингів досить різноманітні: економіка, фінанси, політика, спорт, культура, соціологія. Проте найбільшого розвитку рейтинги дістали саме у банківській сфері. Це зумовлюється, по-перше, значним суспільним інтересом до стану банків, по-друге доступністю та відносною прозорістю звітності кредитних установ.

Виникнення рейтингів тісно пов'язано з виникненням у кінці XIX століття перших рейтингових агентств, що розробляють та надають рейтинги. Перші рейтингові агентства з'явилися у США. Це такі відомі бренди, як Moody's Investors Service та Standard & Poor's. Однією з особливостей діяльності світових рейтингових агентств є їх спеціалізація з надання рейтингів країнам, великим містам, регіонам, провідним банкам та компаніям. Після США національні рейтингові агентства були створені в Канаді, Європі, Австралії та Латинській Америці. У розвинених країнах рейтингові агентства формують та підтримують систему рейтингів господарюючих суб'єктів відповідно до запитів ринку. Аналітичні центри світового рівня здатні не тільки адекватно оцінити діяльність об'єктів рейтингу, а й формувати діловий клімат у таких країнах, регіонах та галузях, що мають відповідні інтереси. Це перетворює сучасні рейтингові агентства в інструмент відображення економічних реалій, та деякою мірою в інструмент впливу, що може сприяти певній економічній політиці [2, с.10].

Слід зазначити, що ступінь відповідності експертних оцінок реальності є актуальною проблемою, яка в останні роки є проблемою міжнародного рівня. Низька якість таких оцінок, що можуть ґрунтуватися на власній заінтересованості експерта, здатні нанести значних збитків користувачам. Наприклад, у США в кінці минулого століття формування рейтингових оцінок не завжди відповідало реальному стану суб'єкта. Експерти, що залежали від доходів аналізованих

компаній, надавали перебільшені експертні оцінки, що сприяло залученню значних коштів зі всього світу на фондовий ринок США. Падіння цього ринку у 2000-2001 роках призвело до збитків інвесторів та до публічних скандалів зі звинуваченнями експертів, що викликало різке падіння їх ділової репутації. Найбільший скандал був пов'язаний з банкрутством однієї з найкрупніших американських компаній Enron у 2001 році, що протягом тривалого проміжку часу фальсифікувала дані фінансової звітності за допомогою експертів компанії «Arthur Andersen», що мали бути незалежними. У 2003 році приховування реального фінансового стану призвело до стану банкрутства італійську компанію «Parmalat». З метою недопущення подібних ситуацій Європарламент у 2004 році створив Європейську службу нагляду за діяльністю рейтингових агентств [2, с.14].

Для детального розгляду рейтингів як складової рейтингового управління необхідно виділити низку понять, що належать до категоріального апарату рейтингової діяльності:

- об'єкт рейтингування – орган державної влади, юридична особа чи група юридичних осіб, а також фізична особа, інтегральна оцінка умов та результатів діяльності яких забезпечує визначення їх рейтингової позиції у певному середовищі [3, с.228];

- суб'єкт рейтингування – це особа, що здійснює рейтингове оцінювання об'єкта рейтингування;

- методика рейтингування – внутрішній документ суб'єкта рейтингування, що містить сукупність кількісних та якісних чинників, а також методи їхнього оцінювання, що дають змогу дослідити потрібні аспекти об'єкта рейтингування [3, с.228];

- рейтингова оцінка – процес визначення інтегральної оцінки діяльності об'єкту в результаті застосування рейтингової методики, що дає змогу порівняти його з іншими об'єктами;

- рейтингова шкала – це впорядкований перелік можливих груп оцінок фінансового стану об'єкта рейтингування. Рейтингова шкала має обмежуватись невеликою та зручною для користувача кількістю класів [2, с.30].

Визначення даних категорій є необхідним для їх відмежування від поняття «рейтинг» та недопущення їх ототожнення в процесі рейтингового управління банком.

Рейтинг за своєю сутністю виконує функцію перетворення значних обсягів інформації в рекомендації по прийняттю рішень найбільш стислим чином. Створення, підтримка та надання рейтингів забезпечується певною технологією формування даних звітності та інших джерел в компактну форму рейтингових оцінок [2, с. 24]. Технологія формування рейтингів складається з наступних етапів:

1. Створення моделі діяльності об'єкту рейтингування. Модель має враховувати всі внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність об'єкту або на певну сторону, що оцінюється. Модель допомагає правильно обрати показники, що мають увійти в склад рейтингової методики, та забезпечити їх необхідність та достатність.

2. Формування на основі моделі рейтингової методики, що налічує: систему показників оцінки стану об'єкту, визначення граничних значень показників, формування рейтингової шкали.

3. Визначення інформаційних джерел, що забезпечуватимуть отримання необхідних показників із потрібною періодичністю: фінансова звітність, офіційні видання, створення власної бази даних.

4. Розрахунок рейтингової оцінки, її аналіз із залученням додаткової інформації та суджень експертів та відображення на рейтингову шкалу.

5. Розповсюдження рейтингу як інформаційного продукту. У рамках рейтингового управління банком під розповсюдженням розуміється ознайомлення робітників з результатами оцінювання.

Процес формування практики рейтингового оцінювання діяльності банків має включати в себе вдосконалення існуючих рейтингових методик відповідно вимогам сучасного стану економіки України.

У зв'язку з цим слід зазначити, що точна та якісна рейтингова оцінка діяльності банку є можливою тільки за умови виконання в банку таких принципів рейтингової оцінки:

1. Принцип об'єктивності. Рейтингова оцінка має проводитись на основі однаково об'єктивного ставлення до всіх об'єктів, що оцінюються. Даний принцип передбачає мінімізацію впливу експертів на процес формування рейтингів та недопущення зацікавлених осіб до процесу оцінки. Порушення цього принципу призведе до завищення або заниження рейтингів певних банків, в наслідок чого банк може невірно визначити об'єкт для інвестування або встановлення партнерських відносин.

2. Принцип прозорості. Механізм рейтингового оцінювання має бути відкритим та доступним для зацікавлених осіб, що підвищує імідж банку та довіру до нього. Результати рейтингування також мають оприлюднюватись серед працівників, що дозволить підвищити їх мотивацію.

3. Принцип цілеспрямованості. Рейтинги на всіх етапах процесу рейтингового управління мають створюватись стосовно певної мети, що на цей момент є головною. В залежності від мети рейтингування змінюється модель оцінки, уточнюється склад показників, змінюються вагові коефіцієнти, розробляється інформаційна база. Менеджер банку не може отримати точну інформацію використовуючи однакові моделі рейтингової оцінки для визначення ефективності діяльності банку та визначення його надійності.

4. Принцип достовірності. Інформація, що використовується в процесі рейтингового оцінювання має бути повною та достовірною, та надходити лише з офіційних джерел. Якщо інформація є висновком експерту, необхідно перевірити його компетентність та професіоналізм в галузі проведення оцінки. Невиконання даного принципу призведе до отримання викривлених оцінок, що, в свою чергу, викликає ухвалення невірного рішення.

5. Принцип обґрунтованості. Всі показники, що використовуються банком для формування рейтингів мають бути економічно обґрунтованими та необхідними, оскільки використання великої кількості недостатньо вагомих показників призводить до підвищеної тривалості процесу ухвалення рішень та зниження значущості отриманої інформації. Також має бути обґрунтованим вибір моделі

рейтингування, вона має точно та повно описувати саме ту сторону діяльності банку, що є об'єктом рейтингової оцінки.

Використання сформульованих принципів забезпечить ефективність функціонування всіх аспектів рейтингового управління банком.

Для пошуку найбільш ефективних методик, що формуватимуть систему рейтингової оцінки діяльності банку, необхідно проаналізувати існуючі методики рейтингування.

У більшості вітчизняних досліджень розрізняються номерні, бальні, індексні та регресійні рейтингові методики [1, 4, 5].

Слід зазначити, що на даний момент найбільш авторитетними в світі є методики таких рейтингових агентств, як Standard&Poors, Fitch Ratings та Moody's. Проте такі методики є власним продуктом агентств та становлять таємницю, що не дозволяє їх аналізувати та використовувати.

Серед відкритих рейтингових методик необхідно відмітити рейтингову систему CAMELS. Дана система є однією з найбільш відомих в Україні та світі. У США CAMELS використовується організаціями, що здійснюють банківський нагляд: Федеральною резервною системою, Контролером грошового обігу і Федеральною корпорацією зі страхування депозитів.

Основними критеріями, що характеризують стан банків в даній методиці є: достатність капіталу, якість активів, менеджмент, прибутковість, ліквідність та управління ринковими ризиками. Більшість з показників в рамках кожного критерію розраховуються дистанційно на основі звітності банківських установ. Однак методикою обов'язково передбачаються також внутрішні перевірки для з'ясування деталей, що стосуються переважно якісних критеріїв.

Аналіз сучасних методик рейтингування банків дає змогу визначити їх позитивні та негативні риси, що представлені в табл. 1.

Аналіз методик формування банківських рейтингів

Рейтингова методика	Недоліки	Позитивні риси
CAMELS	1) неможливість розрахунку рейтингу на основі тільки офіційної фінансової звітності; 2) обов'язковість присутності суб'єкту, що проводить оцінку, в установі банку	1) комплексність оцінки; 2) повнота оцінки кожного компоненту; 3) практичні рекомендації для кожної рейтингової оцінки
Методика Кромонава	1) суб'єктивність вибору вагових коефіцієнтів; 2) недостатня обґрунтованість вибору еталонних значень для показників; 3) відсутність в підсумковій формулі показників якості активів та прибутковості банку	1) простота розрахунків; 2) оцінка багатьох сторін діяльності банку
Методика Ширинської	1) недоцільний відбір вагових коефіцієнтів, в результаті якого показники мають майже рівний вплив на підсумковий рейтинг	1) комплексність оцінки; 2) простота розрахунків
Модифікована методика журналу «Euromoney»	1) концентрація тільки на результат діяльності банку; 2) недоцільний відбір вагових коефіцієнтів, в результаті якого показники мають майже рівний вплив на підсумковий рейтинг	1) простота розрахунків; 2) детальна оцінка прибутковості банку
Вітчизняна методика	1) недостатньо комплексний характер оцінки; 2) використання показників валютної позиції, що постійно контролюються НБУ	1) врахування динаміки показників; 2) врахування амплітуди коливань показника миттєвої ліквідності; 3) простота розрахунків

Правильний вибір методики оцінки рейтингу банківської установи багато в чому визначає ефективність аналітичних процедур. Ефективність використання обраної методики рейтингової оцінки банку обов'язково має відобразитися у підсумковому звіті незалежних аудиторів.

Висновки. На основі застосування необхідної моделі рейтингування можна не тільки визначити місце кожного банку на фінансовому ринку, а й ухвалювати управлінські рішення щодо коригування основних показників банківської діяльності. Рейтинг, як основний інструмент комплексної оцінки діяльності банку є системна порівняльна оцінка діяльності банку з метою ухвалення управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках.

Основні положення рейтингової оцінки діяльності банків передбачають доцільність використання рейтингів у процесі планування, організації, мотивації та контролю банківської діяльності, що значно прискорює процес ухвалення рішень за рахунок інтегрування великої кількості показників в комплексну оцінку. Впровадження в діяльність банку системи рейтингування є можливим за рахунок дотримання принципів об'єктивності, прозорості, достовірності, обґрунтованості та цілеспрямованості, що були сформульовані в результаті визначення позитивних сторін та недоліків застосування рейтингів в банківській діяльності.

Література

1. Батковський В. А. Рейтингова оцінка діяльності банків / В. А. Батковський // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 145–150.
2. Карминский А. М. Рейтинги в экономике: методология и практика / А. М. Карминский, А. А. Пересецкий, А. Е. Петров. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 236 с.
3. Логвиненко Ю. Л. Сутність та значення рейтингів у підприємницькому середовищі / Ю. Л. Логвиненко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 223–231.
4. Михайлюк Р. Рейтингові оцінки у системі побудови надійного комерційного банку / Р. Михайлюк // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 86.
5. Пасічник І. В. Рейтингова оцінка комерційного банку як індикатор його надійності та ефективності / І. В. Пасічник // Коммунальное хозяйство городов : научно-технический сборник. – К. : Техника, 2005. – Вып. 62. Серия: экономические науки. – С. 245–255.

Житный П.Е., Рязанова Н.А. Анализ рейтинга деятельности банковских учреждений.

Исследованы принципы построения и основные рейтинговые оценки, применяемые банковскими учреждениями.

Ключевые слова: *рейтинговая оценка, индикаторы, факторы, качество активов, прибыльность, эффективность.*

Zhytnyy P.E., Ryazanova N.A. Analysis of the rating of banks.

Were investigated the basic principles and major rating estimates used by banking institutions.

Key words: *rating assessment, indicators, factors, asset quality, profitability, efficiency.*

Надійшла до редакції

Рецензент: